

ПЕТАР ХР. ИЛИЕВСКИ
Кеј „13 Ноември“ 20/11
Скопје

УДК 821.14'02-13:811.163.3'255.4

ХОМЕРОВАТА ОДИСЕЈА ВО МАКЕДОНСКИ ПРЕПЕВ

Ајсџиракџи: 1. Од историјата на македонскиот превод/препев на Хомеровата *Одисеја*. - 2. Авторот на препевот М. Д. Петрушевски - poeta doctus. - 3. Сооднос меѓу *Илијада* и *Одисеја* со рефлексии и во македонската епска поезија. - 4. Соодветност меѓу хомерскиот и македонскиот дактилски ритам со третосложен акцент. - 5. Заклучок.

1. Појавата на долгоочекуваната *Хомерова Одисеја*¹ во македонски препев од проф. Михаил Д. Петрушевски, чиј ракопис го подготвиле за печат ќерката Калиопи и синот Владимир, мене лично ме исполни со тројна радост:

Прво, бидејќи со ова издание е исполнет претсмртниот завет на големиот ерудит, М. Д. Петрушевски, којшто кај нас заора длабоки бразди во повеќе класични дисциплини, а немаше претходник. Пионер беше и во препевот на најдобрите антички поетски дела.

Второ, што македонската култура се здобива со комплетен превод и препев на двата големи Хомерови епа, *Илијада* и *Одисеја*, дела од наднационално, универзално значење со трајна вредност, и

Трето, се радувам што ќерката и синот на авторот добро ја извршиле таа работа, при сè што имале тешка задача да го прочитаат текстот на препевот од стариот, пожелтен и оштетен ракопис на татко им, пишуван со молив и често, при разни околности преправан и дополнуван уште од крајот на четириесеттите години на минатиот век.

Во своето излагање ќе се задржам накратко само на овие три точки.

---

¹ Магор, Скопје, 2008.

2. Имав среќа да бидам со професорот Петрушевски полни 40 години: прво како негов студент, а потоа соработник и колега. Знам со каква љубов работеше не само врз научни, филолошки проблеми, туку и врз препевот на двете Хомерови поеми паралелно.

Сведок сум и со каква тага зборуваше тој во претсмртните мигови од својот земен живот дека препевот на *Одисеја* му останал неиздаден, па на своите во аманет им ја остави таа работа тие да ја довршат.

Во 1952 година, кога дефинитивно го оформуваше првиот *Избор од Илијада и Одисеја*, јас бев еден од слушателите пред кои тој го читаше и препрочитуваше текстот во хексаметри на македонски, за да осети како тоа ќе му звучи нему и како други ќе реагираат. Се гледаше дека за оваа работа размислувал долго и пред тоа. Ретко беше наполно задоволен од постигнатото. При секое препрочитување тој имаше негде и да интервенира. Секогаш се раководеше од принципот на Прличев: *Совршенство, или смрт!*

Најголема сатисфакција чувствувааше кога ќе видеше дека преводот ни за влакно не му се оддалечува од смислата на оригиналот, а и од просодиска страна на македонски, со сема се вклопува во шемата на античкиот метар. Најмногу го радуваше добро свршената работа.

Ако некому му припаѓа епитетот *poeta doctus*, со перфектен спој на наука и поезија и, во буквалната смисла на зборот 'поет' со значење 'творец', ваквата определба најмногу му прилега на проф. М.Д.П. Тој совршено го владееше грчкиот низ сите развојни фази, почнувајќи од микенскиот, па сè до современиот говорен грчки. Научно го истражуваше епскиот поетски јазик на Хомера и во сп. *Жива Антика* објавуваше студии за одделни, спорни зборови и фрази, најчесто *hapax legomena*, спомнати само по еднаш кај Хомера.

Истовремено тој го проучуваше и македонскиот епски јазик и во билтенот, потоа списание *Макед. јазик*, објавуваше статии за одделни архаизми и дијалектизми. Но и сам кроеше сложенки на македонски во духот на хомерските. Сето тоа огромно лексичко благо тој вешто го користеше во своите репеви.

Од самиот почеток на неговата преводачка работа препевот на *Одисеја* му беше во понапредната фаза, но сакаше

прво да ја објави *Илијада*, зашто, нагласуваше како и Аристотел во *Поетиката*, дека *Илијадата* е поголема, посериозна и подостоинствена. Но не ја потцени и *Одисеја*, прво, затоа што и таа е дело на истиот генијален поет. Второ, не пропушташе да истакне дека старите многу го ценеле итриот и многустраден Одисеј.

3. Според Тројанскиот епски циклус Ахил со својата голема сила не успеал да ги урне високите сидишта тројски. Уште помалку тоа можел да го стори неговиот пријател Патрокло. Троја била освоена со итрината на Одисеј. Но при враќањето од Троја тој претрпел големи страдања.

Хомеровите поеми *Илијада* и *Одисеја* се две посебни уметнички творби, перфектно композирани како заокружени органски целини со логични причинско-последични заплети и расплети, концентрирани во првата околу *гневои* на Ахила, а во втората - околу преитриот Одисеј, прикажан во делото како многу снаодлив и мудар човек, загрижен за неговите другари-сборци. „Нив тој сакал да ги спаси и дома да ги врати“. Но не успеал. Тие „изгинале поради нивните бесој“, дрзкост и алчност, па и неговата *врашка* поради тоа била забавена за десет години, колку што траела и самата Тројанска војна.

Но и покрај сижетната посебност *Илијада* и *Одисеја* меѓусебно се тесно поврзани идејно и содржински. Во двата епа главните актери се исти личности, со истите карактери и стремеж кон ист идеал - „неуенлива, вечна слава“. Само што се вклучени во различни улоги: во *Илијада* - како борци под Троја, а во *Одисеја*, каде што е претставен мирнодопски живот, тие се враќаат дома преку многу перипетији.

Во извесна смисла *Илијада* и *Одисеја* се дополнуваат и образуваат една целина со универзална содржина. Како Хефајст што на новиот Ахилев штит, искован за една ноќ, уметнички го претставил во рељеф целокупниот живот во мир и во војна, така и Хомер во овие две поеми со живи личности на луѓе и богови го претставил целокупниот живот според сфаќањата од неговото време.

Слично и Вергилиј ја пренел на Запад Хомеровата фабула од двете поеми во компилацијата *Ајнеида*, чиј прв дел (I-VI песна) ја покрива *Одисеја*, скитање по море, а вториот (VII-XII) - *Илијада*, со жестоки борби за освојување територии во Италија.

Едни ја сметаат *Одисеја* за лесен, авантуристички роман. Но и таму се третираат сериозни етички проблеми за *мера* и *правда*. Секое одење зад границите на определената мера повлекува казна од боговите и големи страдања за да се искупи грешката на престапниците. Заради грешките на народот понекогаш страдаат и неговите управници, како Одисеј поради дрскоста на неговите соборци.

Но и обратно, за грешките на раководители, како поради прекумерниот гнев на Ахила, страда и целиот народ, одн. војската. Зборот *lâos* означува не само 'народ', туку и 'војска'.

Пораката на Хомер е, човек во ништо да не оди *hupèr móron*, т.е. 'преку определената мера', туку да се доведе во состојба на *смереносѝ* и *смиреносѝ*, како што философски се изразува проф. В. Митевски, и да постигне балансираност и хармоничност на духот.

Таа идеја е и народен опит, сочуван во балканскиот, па и во македонскиот фолклор. Мајката црна земја Му се пожалила на Господа: Аман, Господе, немам дерман од оној Марко. Ми го бара крајот за да ме преврти. Вели дека на мегдан би го предизвикал и Господа, ако го сретнел. Познато е како завршила таа средба и како Марко ја изгубил силата, за на крајот Господ да му каже:

„и од сега благослов ти давам,
пак да бидиш јунак над јунаци,
ама, к' имат и појунак од тебе,
не ќе можеш само со јунаштво
да надбиваш незнајни делии,
а повеќе ними ќе надбиваш
со итрини и со измамвање“.

Со овие неколку збора за Марко, каков бил и каков требало да стане за да опстане на овој свет, во нашиот фолклор се претставени и Патрокло и Одисеј.

4. Оширната содржина на Хомеровите поеми, која го засега секое од секое време, е предадена во стихови со дактилски хексаметар, којшто е најсоодветен стих за епски фабули.

Забележително е дека дактилскиот ритам со третосложен акцент на македонските народни приказни дава подлога за лесно кроење на хексаметри со совпаѓање на цели зборови

во стапките. Но тие не се адекватни со античките, каде што во стапките (обично) се сечат зборовите.

За да избегне монотонија поради големата навала на дактили М.Д.П. употреби разни средства: елизии, синицеци, контракции и други стилистички фигури, што е применето и во објавеново издание на *Одисеја*.

5. Големите дела не се настанати одеднаш во совршена форма. Врз нив авторите долго работеле и ги дотерувале. И проф. Петрушевски не го издаде одеднаш целиот препев на *Илијада*.

Во период од околу 30 години, помеѓу 1953 и 1981, тој објавуваше избрани фрагменти од поедини песни во списанијата *Современост*, *Литературен збор*, *Стремеж* и др., како и во еден посебен поголем избор од *Илијада*, во 1969, наменет за школска лектура по македонски јазик. Пред секое ново издание тој вршеше ригорозна ревизија на претходните.

*

Приредувачите на ова издание во Предговорот нагласуваат дека татко им работел врз препевот на *Одисеја* четири децении. Да бил жив, можеби ќе предложил и поинакви решенија за некои стихови.

Но, треба да се истакне дека нивниот труд не е помал. Изјавуваат дека лесно го совладале дешифрирањето на ракописот, пишуван и дотеруван од пред 60 години.

Изборот на “подобрата“ од повеќето предлагани варијанти на одделни зборови, фрази и цели стихови, меѓутоа, ним им задавал поголеми грижи.

Пред тешки дилеми биле исправени особено кога требало да прифатат форми на татко им што отстапуваат од современиот стандарден македонски правопис.

Кај нив, сепак претегнала одговорноста да останат доследни во предавањето на текстот со јазикот и стилот на М. Д. Петрушевски, чие име фигурира како автор на препевот.

Приредувачите вложиле максимални усилби да ги сочуваат оригиналните особености во неговиот епски јазик со многубројни архаизми, дијалектизми и неологизми, слично на хомерските.

Интересната содржина на објавенава *Одисеја* сигурно ќе побуди голем интерес кај читателите и тиражот од нејзиното прво издание бргу ќе се исцрпи.

Поздравувајќи ги приредувачите и честитајќи им го постигнатиот успех, од сè срце им пожелувам сили да продолжат со работа врз текстот и, по примерот на татка им, да помислуваат за подготовка и на ново издание.

S U M M A R Y

P. Hr. Ilievski: HOMER'S ODYSSEY IN MACEDONIAN TRANSLATION

In this paper the appearance of Homer's *Odyssey* in Macedonian translation by M. D. Petrushevski, prepared by his daughter Kaliopi and the son Vladimir, is cordially welcomed. Among the others, the following three points are particularly emphasized in it:

1. The author of the translation, Mihail D. Petrushevski - *poeta doctus*, with a perfect coalition of science and poetry.
2. Correlation between the *Iliad* and the *Odyssey*, with universal contents and some *reflexes* in the Macedonian epic poetry, and
3. Correlation between the Homeric and the Macedonian dactylic rhythm with a threesyllabic accent, suitable for making hexameters.